

8. *Kaminskyi A.* Na perekhidnomu etapi. («Hlasnist», «perebudova» i «demokratyzatsiia» na Ukraini). Miunkhen: UVU, 1990. 624 s.
9. *Kindrachuk N. M.* Uchast Narodnoho Rukhu Ukrainy v orhanizatsii politychnykh zakhodiv, yaki spryialy vstanovlenniu suverennoi, demokratychnoi Ukrainy // Intelihentsiia i vlada: Hromadskopolitychni nauk. zb. Serii : Istorii. Odesa: Astroprynt, 2007. Vyp. 10. S. 78–87.
10. *Kipiani V.* Vydavnycha diialnist Ukrainskoi helsinskoï spilky // Moloda natsiia. Vyp. 51. S. 46-48.
11. Kultura i zhyttia. 1987. № 24. 31 travnia.
12. *Levchuk K. I.* Hromadski orhanizatsii Ukrainy: stvorennia ta diialnist (1985-1996 rr.): Monohrafiia. Vinnytsia: PP «Edelweis i K», 2009. 320 s.
13. *Lukecha M.* Z yakymy lozunhamy // Radianska Ukraina. 27 sichnia 1990 r.
14. Narodnyu soiuз sodeystviya perestroyke. Osnovnye programmnye printsypy // Puti. 1989. № 1. S. 18-19.
15. Politychna systema dlia Ukrainy: istorychni dosvid i vyklyky suchasnosti / hol. red. V.M. Lytvyn. K.: Nika-Tsentr, 2008. 988 s.
16. *Seko Ya. P.* Formuvannia natsional-demokratychnoi opozytsii do komunistychnoi partii Ukrainy (1986-1989 rr.) // Intelihentsiia i vlada. 2006. Vyp. 6. S. 191-200.
17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (TsDAHO Ukrainy). F. 272. Op. 1. Spr. 1.
18. TsDAHO Ukrainy. F. 270. Op. 1. Spr. 96.
19. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 32. Spr. 2541.

Доценко В. О.

Общественные организации Киева и Киевской области в борьбе за демократизацию и независимость Украины в 1985 – 1991 гг.

В статье на основе анализа периодической, монографической литературы, а также архивных источников делается попытка отследить формирование, развитие и участие в общественно-политической и культурной жизни Киева и области общественных организаций, неформальных объединений в годы политических и социально-экономических преобразований в Советском Союзе в 1985-1991 гг.. Отдельные сюжеты статьи посвящены анализу борьбы оппозиционных правящему режиму организаций за политическую и экономическую суверенизацию Украины.

Ключевые слова: общественная организация, перестройка, суверенизация, Киев, Киевская область.

Dotsenko V. O.

Public organizations of Kiev and Kiev region in the struggle for democratization and the independence of Ukraine in 1985-1991.

The article makes an attempt to track the formation, development and participation in the socio-political and cultural life of Kiev and the field of public organizations, informal associations during the years of political and socio-economic transformations in the Soviet Union in 1985 – 1991, on the basis of an analysis of periodical, monographic literature and archival source. Separate plots of the article are devoted to the analysis of the struggle of organizations opposing the ruling regime for the political and economic sovereignty of Ukraine.

Keywords: public organization, restructuring, sovereign, Kiev, Kiev region.

УДК 94:330.11.62

С.С. ПАДАЛКА

ПРОБЛЕМА ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ І ВЛАСНИКА НА СЕЛІ В СУСПІЛЬНІЙ ДИСКУСІЇ ТА ГОСПОДАРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ 1990 – 2000-Х РОКІВ

В статті на основі вивчення різнопланової літератури і джерел, різнопланової статистичної інформації, розглядаються місце і роль у сільськогосподарському виробництві змін відносин власності. При розгляді низки соціально – економічних змін на селі показані процеси роздержавлення, приватизації, з'ясовані наслідки дії приватної власності.

Ключові слова: виробництво, село, власність, власник, приватизація.

Феномен української приватизації полягає в тому, що протягом 1991 – 2007 рр. практично в постіндустріальну (інформаційну) епоху процес первісного нагромадження капіталу відбувався за методами початку індустріальної доби (кінця ХІХ ст.).

На початку 1990-х років у поглядах більшості політиків, керівників державних підприємств, бюрократичному апараті домінувало прагнення суцільності, а точніше за аналогією «сверблячка» суцільності. Мала місце боротьба двох політичних таборів, один з яких підтримувався радянських принципів централізовано-планової економіки і відстоював примат максимального збереження вагомій частки власності у державному виробництві, а інший був проринковий і виступав за якомога швидше роздержавлення та передачу власності у приватні руки. Крім того останній прагнув, аби частка власності у державному секторі досягла того рівня, коли остаточно унеможливиться реставрація старого ладу. Сюди слід додати, що на початку 1990-х років політичне керівництво потрапило у полон міфів, зокрема, що виражалися твердженнями «дозволено все, що не заборонено!» та «держава повинна якомога швидше звільнити економіку від своєї присутності». Автори таких тверджень очевидно не могли знати, що таке відбувається там і лише за умов, де діють ефективно держава і ринкові механізми. Вхідження в ринок відбувалось стрімголов. Наслідком стала тотальна тіньова приватизація економіки, до якої потрапило за окремими оцінками від 40 – 70% ВВП [4, с. 165 – 166].

Внаслідок, у суспільстві на рівні політиків, експертів і науковців досить часто велись дискусії скільки і якої власності потрібно. Спостерігалась абсолютизація приватної власності. Вважалось, що основним елементом аграрної реформи може бути зміна відносин власності. Тому було взято курс на відновлення приватної власності. Колективна і суспільна форми власності розглядались як такі, що не стимулюють розвиток виробництва, не забезпечують раціонального використання наявних виробничих ресурсів. Уявлялось так, що лише приватний власник може думати над тим як використати засоби виробництва і одержати максимальний прибуток, а отже, здатен надати не бувалого розвитку економіки. З цією метою проводилось роздержавлення і приватизація суспільної і колективної власності, паювання землі, створювались малі і великі бізнес-структури, індивідуальні селянські господарства, засновані на приватній власності.

Відкидання кооперативної праці та перекидання суті приватної власності мало негативні соціально-економічні наслідки. Найсуттєвіше, що змінені виробничі відносини між людьми, в основу їх покладено не працю, а власність. Хоча за визнанням зарубіжних і вітчизняних економістів власність не є чинником виробництва, а лише засобом розподілу виробленого продукту. Практично цим самим було відкрито шляхи для боротьби за право власності, в тому числі і будь-якими методами. У пересічного українця розуміння власності здебільшого асоціювалося з річчю, яка може бути або чужою, або своєю.

Ставлення політичних сил до приватної власності і приватизаційних процесів були і залишаються полярними. Сама державна ідеологія зміни форм власності, роздержавлення і приватизації відбувалась суперечливо, через призму загравання з електоратом напередодні чергових виборів. Компартія, одночасно декларуючи своє визнання права приватної власності (так як і релігії), продовжувала експлуатувати міф про незворотність націоналізації майна у випадку приходу до влади. Про це постійно напередодні Президентських виборів 1999 р. постійно говорили лідери компартії П. Симоненко і С. Гуренко [3, с. 281]. Лідери правих і лівих політичних сил постійно декларували неухильність дотримання права на приватну власність.

Економічна наука ж доводила, що власність – це категорія, що виражає такі відносини привласнення, які здійснюються безпосереднім виробником відповідно до кількості та якості затраченої праці. Вона поєднувала в одній особі і виробника, і власника та забезпечувала йому пряму залежність рівня споживання від рівня виробництва, виступаючи таким чином формою вираження економічної відокремленості виробника і стимулом розвитку виробництва. Об'єктом привласнення виступали

продукти праці, а правом на їх привласнення – праця виробника. Продукти природи знаходились поза привласненням. Вони повинні бути доступні усім, як необхідна умова існування. Такі відносини економісти називали трудовим типом приватної власності. Між нею і виробництвом існував внутрішній суттєвий зв'язок, який виступав як закон власності: можна привласнити те і стільки, що і скільки вироблено [7, с. 24].

В економічному житті України культивувалась протилежна трудовій, нетрудова приватна власність, суть якої у вираженні відносин привласнення продукту суб'єктом власності без відповідних затрат праці на основі права власності, дарованого надбудою [8, с. 58 – 59]. Якщо трудова приватна власність поєднувала в одній особі і виробника, і власника, то нетрудова, навпаки, роз'єднувала їх на два самостійні суб'єкти: а) власників засобів виробництва й виробленого продукту, які самі не виробляли його; б) безпосередніх виробників, які позбавлені власності не тільки на засоби виробництва, а й на вироблений ним продукт та був лише найманим робітником. Отже, тут не праця, а право власності були засобом привласнення продукції, а об'єктом привласнення виступало усе, що могло приносити прибутки, в т.ч. і шляхом замовчування суті приватної власності.

Політична боротьба за владу зводилась по суті до одержання у власність засобів виробництва, які можна використати з метою самозбагачення (одержання нетрудових доходів). Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. гарантував вільне економічне самовизначення громадян, використання природного, економічного, науково-технічного та культурного потенціалу для підвищення рівня життя народу. Стаття 14 цього закону визначила право приватної власності на землю для ведення фермерського господарства [2, с. 68 – 73].

В Концепції Конституції України, схваленої Верховною Радою України 19 червня 1991 р., у розділі III «Громадянське суспільство і держава» зазначалося, що творці Основного закону намагалися окремими положеннями закласти гарантії економічної свободи, багатоманітності, рівноправності і недоторканості форм власності, право власника на свій розсуд володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами своєї власності з метою задоволення своїх власних потреб і всього суспільства [5, с. 70]. У проекті Конституції, винесеного Конституційною комісією на обговорення парламенту 1 липня 1992 р., ішлося про дві форми власності – приватну і публічну. Причому першій присвячувалась стаття 36, де закріплювався захист, недоторканість, забезпечення інтересів суспільства і власників [5, с. 131]. Публічна бачилась виключно в об'єктах природи і поділялась на державну і комунальну. Положення проекту закріплювали за державою функцію підтримки соціального значення власності [5, с. 210]. В послідуєчому проекті від 27 травня 1993 р. (ст. 66) власність подавалась у двох формах: приватній і суспільній. Остаточний варіант Конституції України закріпив три форми власності: приватну, державну, кооперативну. До прорахунків приватизації слід віднести штучне пониження інших форм, в тому числі колективної власності. В Конституції та інших документах зроблена спроба «вивести» поняття «колективної власності» і не уможливити захист прав на неї з боку трудових колективів, кооперативів.

Цивільний кодекс не передбачив колективну власність, а містив норму про суспільну власність. Безумовно, це робилось в інтересах конкретних осіб, бізнес-груп, які намагалися стати власниками великих обсягів майна. Саме цей підхід спричинив нерозвиненість кооперації, акціонерних товариств, професійних спілок, партій, садівничих товариств тощо.

Адепти приватної власності, олігархічні клани намагалися повертати у вигідне для себе річище процес приватизації, блокуючи цим самим соціальні ініціативи. Цим

самим вводились нові підходи до права розпоряджатись спільним майном, дозволялось його привласнювати окремими особами та суб'єктами господарювання.

Штучне вихолощення політико-правового змісту колективної власності ішло врозріз із розвитком кооперативного сектора економіки, кооперативного законодавства ЄС і світу, шкодило євроінтеграційним устремлінням України. В економічно розвинутих і соціально благополучних країнах світу повно і чітко закріплені законодавчі норми про колективні соціально-економічні відносини (державну, публічну, колективну, кооперативну, акціонерну, корпоративну власність). Колективна власність має широке практичне застосування: США – у промисловості, Ізраїлі – у сільському господарстві. Законодавство передових країн ЄС все в більшій мірі фіксує об'єктивний процес зростаючої соціалізації правових і економічних відносин власності. Стаття 15 Конституції Німеччини містить положення: «Земля, природні багатства і засоби виробництва можуть бути з метою усупільнення переданими в громадську власність або інші форми громадського (колективного) господарства»; стаття 9 Конституції Франції фіксує: «Будь-яке майно, підприємство, використання якого підпорядковується державному апарату або є монополією, повинно стати колективною власністю». Конституції цих країн заперечують стару, віджила свій вік ліберальну «людодійську» концепцію безмежного панування в суспільстві приватної власності. Нова економічна структура цих країн побудована на демократичному розвитку капіталізму, в основі якої визнання і використання різних форм власності та суттєве обмеження права приватної власності. В Конституції Італії власність може бути державною, кооперативною і приватною. Економічні блага належать державі, товариствам і приватним особам. Статтею 45 визначається соціальна функція кооперації, яка застосовується на взаємодопомозі і не переслідує мети приватної спекуляції.

Серед сучасних форм організації бізнесу у Великобританії найбільш поширеною організаційно-правовою формою виступали компанії (Партнерства). Найпоширенішими їх видами були «Відкриті компанії», «Партнерства з обмеженою відповідальністю». Сфера діяльності компаній, заснованих на приватній власності звужується і навіть обмежується законодавчо. Зокрема, їм заборонялося законом передавати акції третім особам, а чисельність акціонерів у них не може перевищувати 50 осіб.

У США, Японії велика увага приділялася посиленню колективного характеру економічних відносин, як основи соціального партнерства. В 2007р. у США близько 10% працюючого населення (11 тис. підприємств) були задіяні саме на підприємствах, які викуплені колективом або колективно володіє контрольним пакетом акцій. Як правило, це великі фірми: «Паблік Супермаркетс» – 65 тис. працівників, «Хелф Траст» – 30 тис. чол., «Елвер» – 13,5 тис. чол. За прогнозними даними все більше працівників будуть віддавати перевагу підприємствам, які контролюються самими працівниками. Аналіз динаміки темпів розвитку світового кооперативного руху свідчить про тенденцію ренесансу в кооперації, що виявляється не лише в кількісних показниках (об'єднує 800 млн. осіб з 120 країн світу), а й в тому, що кооперативні принципи економічної демократії все більше використовується в реальній практиці акціонерних товариств і корпорацій [1].

Розвиток інституту приватної власності на землю та інші засоби виробництва, ринкової конкуренції, усунення держави від управлінських і розподільчих функцій, сприяли формуванню принципово інших моделей побудови і ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання. Приватний та економічний інтерес поступово став домінуючим у прийнятті будь-яких управлінських і господарських рішень. Проте внаслідок недосконалості законодавчо-нормативної бази, невизначеності органів влади щодо стратегії і тактики поетапного освоєння ринкових відносин у сільському господарстві, відсутності контролю над розподілом на галузевих ринках, логіка економічної поведінки сільгосппідприємств багато в чому суперечила як загально-

державним інтересам, так і соціально-економічним потребам сільських жителів. Намагаючись одержати любую ціною прибуток, керівники підприємств починали докорінно змінювати спеціалізацію (скорочувати виробництво енерго- і трудозатратних видів продукції). Результатом такої діяльності стало стрімке скорочення поголів'я худоби та птиці. Крім того, такі зміни спричинили негативні соціальні наслідки (безробіття).

В умовах становлення приватної власності в Україні, штучно були порушені природні економічні міжгалузеві відносини в АПК, призупинився розвиток агропромислової інтеграції. Спроби відновити їх мали у більшості безсистемний характер. Ця ситуація дала поштовх для об'єднання капіталів сільськогосподарських, фінансових установ (капіталізації).

В Україні не праця, а власність ставала основою виробничих відносин, хоча вона не чинник виробництва, а засіб розподілу виробленого. Звідси і з'явилися, нерідко брудні, способи боротьби за право власності [8, с. 48 – 53].

Отже, коли говорити про історизм відносин власності, то передусім слід пам'ятати і про те, що у світі намітились новітні тенденції у розвитку їх форм. На домінуючі позиції вийшла корпоративна (акціонерна) власність. В економіці розвинутих країн світу корпорації – це найбільш динамічна провідна структура економіки. У США їх частка у загальному обсязі реалізованої продукції досягає 90%. Вона набула переваг над приватним підприємництвом. Це зумовлювалось тим, що корпоративна форма, з одного боку, зберігає володіння окремими особами акціями, все позитивне, що несе в собі приватна власність (підприємницький інтерес, ініціативу, свободу вибору, нестримну погоню за нагромадженням багатства), з іншого – вона організовується на зрілих організаційних формах, високій виробничій гнучкості і має можливість акумулювати капітали і кошти будь-якої належності. Корпорації, на відміну від приватнокапіталістичних форм, що часто дезінтегрують суспільство, виконують соціально-інтегральну функцію, сприяють подоланню відчуженості людей. Крім того у корпораціях відбувається процес деперсоніфікації великої приватної власності, що найчастіше виражається у втраті окремими власниками капіталу контролю на його функціонуванням. Відбувається таким чином якісна перебудова механізму реалізації приватної власності. У цьому контексті слід сказати про взаємозалежність влади і власності. На Заході, на відміну від України, робилось все, аби власність була розпоршлена і максимально зменшувалась можливість здійснення приватним власником контролю над засобами виробництва. Внаслідок змінювалась компетентність влади, що виражалась формулою «власність без влади і влада без власності», і спрямовувалась на створення умов для ефективного використання ресурсів. В Україні влада багато в чому залишалась залежною від власності.

У виборі пріоритетності форм власності багато в чому не враховувався і зарубіжний досвід. Відбувалася свого роду уніфікація форм і структур власності. Насправді у кожній країні існувала своя структура відносин власності, яка удосконалювалася в залежності від зрілості ринкових інститутів. Україні довелось розв'язувати непросте завдання по створенню нових відносин власності на противагу суцільно-одержавленій власності пануючій в СРСР.

На новому витку суспільного прогресу відбувається не просто економічне заперечення специфічної для індустріальної епохи приватнокапіталістичної власності, а відбувається перехід відносин власності у підвалини економічної системи. Критерій власності перестає бути формаційно-утворюючим чинником. Функція власності, яка донедавна була основою формування соціально-класових відносин, владних і управлінських структур суспільства, поступово самозаперечується [10].

За рубежом проблема власності розглядається виключно в контексті вдосконалення виробничих відносин і продуктивних сил. Робітник на підприємствах США,

країн ЄС стає реальним власником. Методи раціоналізації праці там спрямовані головним чином на розвиток його соціальної та виробничої активності.

Власність – акт історично змінних об'єктивних відносин між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну, споживання, що характеризують привласнення засобів виробництва та предметів споживання. Склалось так, що розвиток інституту приватної власності сам по собі не сприяв пошквалюванню виробництва. Сучасна світова практика свідчила, що з країн, де принципи приватної власності вважались священними і непорушними, успішніших і процвітаючих було лише 6% [6, с. 143]. Вона не гарантувала абсолютних економічних переваг.

Приватна власність визначає характер і зміст потреб, мотивів, формує важелі особистої відповідальності та самоконтролю, створює умови для самореалізації, розвиває почуття підприємливості. Психологія власника спонукає громадянина до самовідданої праці, змінює суб'єктивно-сутнісне відношення до неї, відроджує почуття господаря, формує нові мотиви поведінки, розвиває творчу ініціативу.

Плюралізм у формах власності та спеціалізації сільгосп підприємств створювали сприятливі умови для чесної конкуренції. Законодавство України передбачило перелік майна державності, яке не підлягає приватизації: майно органів державної влади, управління, збройних сил; золотий і валютний фонди; державні матеріальні резерви; комплекси з виготовлення цінних паперів і грошових знаків; засоби урядового, фельд'єгерського та спеціального зв'язку; об'єкти державної метрологічної служби; національні культурні та історичні цінності; об'єкти освіти, науки, культури, що фінансуються з бюджету; майнові комплекси підприємств з виготовлення зброї, наркотичних засобів та радіоактивних речовин, атомні електростанції [10].

Окремо скажемо про відносини власності і на землю. Рента від використання ріллі в Україні коливалася від 200 до 450 \$ за га. До неї входили збори за використання ріллі, прибуток агровиробника, орендна плата. У 2017 р. власник отримав в середньому 52,6 за га а прибуток агровиробника від 152 до 382 \$. Це несправедливо в європейських країнах економічна рента плата розподілялась 50 на 50 між власником та орендарем. В Україні власник отримував за використання своєї приватної власності в кращому випадку 25%. В Україні власники самостійно обробляли близько 15 млн. га. (власні паї – близько 11 млн. га, землі ОСГ, землі для садівництва і городництва). Часто їх називали одноосібниками. За різними оцінками їх від 2,5 до 4 млн. чол. Цей сектор виробляв близько 50 % сільськогосподарської продукції.

В політичному вжитку словосполучення «мораторій» на продаж сільськогосподарської землі з'явилося в 2001 р. Авторство його належить А. Матвієнку, сьогоднішньому – депутату Верховної Ради від фракції БПП, а тоді позафракційного депутата, экс – губернатора Вінницької області. В Україні після прийняття в 1995 р. Указу Президента Л. Кучми «Про порядок розподілу земель, переданих в колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організацій», розпочався активний процес розпаювання колгоспної і радгоспної землі і передачі у власність «членам колективного сільгосп підприємства, сільгоспкооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, в тому числі і пенсіонерам, які раніше працювали в них. Саме в цей час почав формуватися відносно вільний ринок землі, відбувався її продаж.

Депутати фракцій комуністів та група «Відродження» аби зупинити рух землі (роздавалась пайовикам), висловлюючи побоювання, що багатії будуть їх скуповувати ініціювали і провела 18 січня 2001 р. Закон «Про домовленості відносно відчуження земельної долі (паю)». За визнанням тодішньої голови Комітету з питань аграрної політики Катерини Ващук – мараторій на рух земельних паїв мав діяти до ухвалення Земельного кодексу.

Поданий урядом В. Ющенко і схвалений в жовтні 2001 р. Верховною Радою Земельний кодекс відкривав хороші перспективи створення ефективного ринку землі.

Водночас були закладені нюанси. При розгляді законопроекту в парламенті той же Комітет з питань аграрної політики під керівництвом К. Вашук вніс правки, які не лише залишали мораторій в дії до 2005 року, але і поширював його дію на всі землі сільськогосподарського призначення. Таким чином, мораторій як тимчасовий захід, став фактично постійною політикою – правовою нормою. В 2006 р. запровадження мораторію, крім «лівих» фракцій, проголосували БЮТ і Партія регіонів. В. Ющенко наклав вето, але парламент подолав вето. Після цього мораторій продовжували шість разів: 2008, 2010, 2011, 2012, 2015, 2016.

Дія мораторію має низку політичних, правових, соціально – економічних і морально – психологічних наслідків. Політики стимульовані власниками аграрних холдингів, в своїй риторичній залюбки використовували електоральні настрої більшості громадян у несприйнятті ринку землі. Практично протягом 16 років політики розмірковували про необхідність зняття мораторію. Гасло «Земля належить тим, хто на ній працює» було звичною політичною риторикою президентства Л. Кучми. В. Ющенко земельне питання найчастіше ув'язував у політичну мету збереження села і селянства. В суспільних дискусіях про можливість появи ринку землі напередодні продовження мораторію в 2016 р. традиційно мали місце «про» і «контра». Опоненти ринку землі до традиційних аргументів додавали і такі як неможливість в умовах загроз втрати територій на Сході і Криму допустити легковажне поводження з землею; зростання питомої ваги сільського господарства в експорті продукції; земля мала залишатись сакральною категорією, перетворення землі в товар це втрата державності.

Прибічники розвитку земельного ринку традиційно вважали, що це передусім завдання національних інтересів; Україна має виправити помилку і не бути винятком в Європі і світі ринок землі можливий за умови створення рівних умов власників і орендарів. Якщо зважити негативи і позитиви, негативів від не впровадження мораторію і більше:

- посилення лендлордизації агропромислового комплексу;
- обмеження конституційних прав пайовиків на тлі подальшого скорочення їх кількості;
- виснаження ґрунтів через застосування інтенсивних технологій і перевантаження сівозмін високомаржинальними культурами в першу чергу соняшником;
- відсутність інвестиційних проектів з довгим циклом виробництва або інвестиційно ємних, в першу чергу у тваринництві, органічному рослинництві
- відсутність драйверів зростання вартості земельних ділянок і доходів власників паїв.

Президент України П. Порошенко виступаючи у Верховній Раді (вересень 2016 р.) озвучив вимогу відкрити ринок землі. На політичному рівні найчастіше мораторій починав сприйматись, як елемент стримування припливу іноземних інвестицій. Після 2015 р. українська влада почала педалювати ухвалення Закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» під впливом вимог, що містились в меморандумі який Україна підписала з МВФ. За законопроект № 5123-1, щодо продовження мораторію до 1 січня 2018 р. проголосувало 297 депутатів. Опонували ухваленню фракції «Батьківщина» і «Радикальної партії».

Мораторій практично заблокував ухвалення законів, які б сприяли розбудові ринку землі. За 16 років з моменту введення мораторію базовий проект «Про ринок земель» існував у вигляді законопроекту. В 2011 р. законопроект «Про ринок земель» авторства депутата від Партії регіонів Г. Калетніка навіть пройшов перше читання у Верховній Раді, але далі справа не пішла. В 2013 р. завершила розробку Закону України «Про обіг земель» Державна служба з питань геодезії, картографії і кадастру. Його проігнорували депутати.

1. *Артеменко В.М.* Соціалізація відносин власності як головна умова економічної і політичної демократії (аналіз світового і вітчизняного досвіду) // <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/num1/SLartemenko.htm>
2. *Бабич М. М.* Нормативно-правове забезпечення функціонування фермерських господарств // Економіка АПК. 2007. № 12. 168 с.
3. *Бондаренко К. П.* Леонид Кучма. Портрет на фоне эпохи. Х., 2007. С.281.
4. *Кучма Л.* Украина не Россия. М.: «Время», 2004. 558 с.
5. Конституція незалежної України. У трьох книгах / Під ред. С. Головатого. Кн. 1. К., 1995. 170 с.
6. *Колієв Г. А.* Аграрные проблемы на рубеже веков. Алма-Аты: РГП «НИИ экономики АПК и развития сельских территорий», 2003. 326 с.
7. *Павлишенко М. М.* Закономірності розвитку форм власності та аграрна реформа // Економіка АПК. – 2005. – №4. – 124 с.
8. *Павлишенко М. М.* Роздержавлення і приватизація – новий погляд на проблему // Економіка України. 1994. № 9. 159 с.
9. *Павлишенко М.* Аграрні реформи без теоретичного обґрунтування – фікція // Віче. 2005. № 3. 149 с.
10. *Форми власності. Еволюція відносин власності* // <http://www.refine.org.ua>

References

1. *Artemenko V.M.* Sotsializatsiia vidnosin vlasnosti yak holovna umova ekonomichnoi i politichnoi demokratsii (analiz svitovoho i vitchiznianoho dosvidu) // <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/num1/slartemenko.htm>
2. *Babich M. M.* Normatyvno-pravove zabezpechennia funktsionuvannia fermerskykh hospodarstv // Ekonomika APK. 2007. № 12. 168 s.
3. *Bondarenko K. P.* Leonid Kuchma. Portret na fone epokhi. Kh., 2007. S. 281.
4. *Kuchma I.* Ukraina ne Rossiya. M.: «Vremya», 2004. 182 s.
5. *Konstitutsiia nezalezhnoi Ukrainy.* U trokh knykh / Pid red. S. Holovatoho. Kn. 1. K., 1995. 170 s.
6. *Koliev G. A.* Agrarnye problemy na rubezhe vekov. Alma-aty: RGP «NII ekonomiki APK i razvitiia selskikh territorii», 2003. 326 s.
7. *Pavlishenko M. M.* Zakonomirnosti rozvytku form vlasnosti ta ahrarna reforma // Ekonomika APK. 2005. № 4. 124 s.
8. *Pavlishenko M. M.* Rozderzhavlennia i privatizatsiia – novyi pohliad na problemu // Ekonomika Ukrainy. 1994. № 9. 159 s.
9. *Pavlishenko M.* Ahrarni reformy bez teoreychnoho obhruntuvannia – fiktsiia // Viche. 2005. № 3. 149 s.
10. *Formy vlasnosti. Evoliutsiia vidnosyn vlasnosti* // <http://www.refine.org.ua>

Падалка С. С.

Проблема отношений собственности и владельца на селе в общественной дискуссии и хозяйственной практике 1990 – 2000-х годов.

В статье на основе изучения разноплановой литературы и источников, разноплановой статистической информации, рассматриваются место и роль в сельскохозяйственном производстве изменений отношений собственности. При рассмотрении ряда социально - экономических изменений на селе показаны процессы разгосударствления, приватизации, выяснены последствия действия частной собственности.

Ключевые слова: производство, село, собственность, владелец, приватизация.

Padalka S. S.

The problem of relationship between property rights and owner on the silence in the social discussion and economic practice 1990 – 2000's years.

In the article, based on the study of diverse literature and sources of diverse statistical information, the place and role in agricultural production of changes in property relations are considered. When considering a number of socio-economic changes in the countryside, the processes of denationalization, privatization, and the consequences of the actions of private property are clarified.

Keywords: production, village, property, owner, privatization.